

Vojtěch Jasný
(Jiří Voráč, 2010)

„Nebylo lehké kočovat ze země do země a stesk po domově mě přešel až v New Yorku, kde jsem se já, Valach smíšený s Kelečákem, Moravan s kořeny snad tatarskými a po dědečkovi židovskými, stal světoobčanem" [Jasný v rozhovoru s autorem, 2003].

V šedesátých letech proslul jako básník filmového plátna a mezinárodně ceněný tvůrce. Do dějin vstoupil jako jedna z legendárních osobností, jež formovala moderní tvář české kinematografie. Poté se stal filmovým kočovníkem Západní Evropou a Severní Amerikou.

Jeho filmografie čítá přes padesát titulů, z nichž větší část vznikla v zahraničí. Své projekty realizoval vedle Československa v Číně, Rakousku, Německu, Izraeli, Francii, Bosně a Hercegovině, Chorvatsku, Finsku, Kanadě a v USA.

Vojtěch Jasný – filmový režisér, scenárista, příležitostně kameraman v autorských a dokumentárních projektech – se narodil 30. listopadu 1925 v moravské Kelči. V roce 1945 odešel na studia do Prahy, nejdříve na Filosofickou fakultu Univerzity Karlovy (obor filosofie, estetika a rusistika), od podzimu 1946 na nově založenou FAMU (obor kamera, tehdy nazýváno fotografická technika), kterou absolvoval r. 1951. Od r. 1950 pracoval ve Studiu dokumentárního filmu, od r. 1952 v Československém armádním filmu, od r. 1956 ve Filmovém studiu Barrandov. R. 1970 odešel na protest proti sovětské okupaci Československa do exilu, žil v Salzburgu a v Mnichově a od r. 1984 je bytem v New Yorku.

Začínal jako dokumentarista ve dvojici s Karlem Kachyňou: společně natočili budovatelské dokumenty o kolektivizaci venkova (*Není stále zamračeno*, 1950, *Neobyčejná léta*, 1952, ad.), cestopisy z Číny (*Lidé jednoho srdce*, 1953, ad.), armádní instruktážní filmy (*Na stráži*, 1953; Jasný samostatně *Bez obav*, 1955) a také hrané špionážní drama z armádního prostředí *Dnes večer všechno skončí* (1954).

V hraném filmu Jasný samostatně debutoval dramatem z vojenského (armádního) prostředí podle hry Pavla Kohouta *Zářijové noci* (1957), který patřil k prvním pokusům o kritickou společenskou reflexi. K dramatickému útvaru se vrátil ještě filmem z koncentračního tábora *Přežil jsem svou smrt* (1960). Osobitý poetický styl rozvinul ve svých autorských projektech, jejichž vrchol představuje tzv. moravská trilogie – křehce lyrická a metafyzická povídková *Touha* (1958), poeticko-satirická féerie *Až přijde kocour* (1963) a lyrická kronika moravské vesnice s emblematickým titulem *Všichni dobří rodáci* (1968).

V zahraničí se jeho dílo značně rozrůžnilo. Z větší části jej tvoří hrané a dokumentární projekty pro německou a rakouskou televizi, jež natočil v evropském období svého exilu (1970-1984).

V hrané oblasti vyniká mj. psychologická studie vězně v absolutní izolaci *Maják / Der Leuchtturm* (1972; podle Ladislava Mňáčka) a společensky provokativní *Život schizofrenního básníka Alexandra Märze / Das Leben des schizophrenen Dichters Alexander März* (1974; podle německého psychiatra Heinara Kipphardta), který má ideovým konceptem – psychiatrická léčebna jako metafora nesvobodné společnosti – zajímavou příbuznost s Formanovým *Přeletem nad kukaččím hnízdem* (1975). Vedle této dramatické linie se objevují i díla typu moderní satirické pohádky *Nápady svaté Kláry / Die Einfälle der heiligen Klara* (1980; podle Jeleny a Pavla Kohoutových). V dokumentární oblasti pěstoval nevšední

portréty nevšedních umělců: *Ernst Fuchs – Záhada sfingy / Ernst Fuchs - Rätsel der Sphinx*, (1976), *Dojmy z Herberta von Karajana / Impressionen über Herbert von Karajan* (1978) nebo *Můj přítel Heinrich Böll / Mein Freund Heinrich Böll* (1982).

Výlučné místo zaujímá konfesijní poéma *Stromy, ptáci a lidé (Metamorfózy I) / Bäume, Vögel und Menschen (Metamorphosen I)* (1975, SRN), která vznikla jako nezávislý projekt: tato bezeslovná obrazově-zvuková skladba je založena na principu asociativní a kontrastní montáže a podává vizi demoralizované civilizace konfrontované s trvalými (přirozenými) hodnotami; poetickou formou i náladou navazuje na Jasného poslední předexilový film, melancholickou (pookupační) *Českou rapsodii* (1969).

Ke kinematografickému filmu se vrátil adaptací klíčového společenského románu Heinricha Bölla *Klaunovy názory / Ansichten eines Clowns* (1975, SRN). Následovaly dva rodinné filmy s dětskými hrdiny, realizované v Rakousku – sociálně apelativní *Pokus o útěk / Fluchtversuch* (1976) z prostředí jugoslávských gastarbeitřů ve Vídni, a autorský dvoupovídkový retrofilm *Návrat / Rückkehr* (1977), původně (v šedesátých letech) napsaný s rolí pro Jana Wericha. R. 1984 vznikl ve Finsku *Sebevrah / Der Selbstmörder* (1984, Finsko-SRN) podle satiry Nikolaje Erdmana.

Souběžně přednášel na vídeňské Film- und Fernsehakademie (1972-1975), na Univesität Salzburg (1973-1975) a na Deutsches Institut für Film und Fernsehen v Mnichově (1981-1982). Roku 1976 spoluzaložil a jako umělecký šéf řídil Filmstudio Salzburg (1979 zaniklo). Příležitostně také režíroval v divadle - *Audienci* a *Vernisáž* Václava Havla (1976 ve vídeňském Akademietheatru), Dostojevského *Idiota* (1980 v Národním divadle v Helsinkách) a drama Pavla Kohouta *Marie zápasí s anděly* (1982 v norském Národním divadle v Bergenu).

Po odchodu do New Yorku (leden 1984) se věnoval převážně pedagogické činnosti na tamních vysokých školách – učil na Columbia University, dodnes učí na New York Film Academy a na School of Visual Arts.

V dokumentární tvorbě pokračoval snímkem *Portrét Miloše Formana a natáčení Valmonta / Miloš Forman Portrait and the Making of „Valmont“* (1989, USA) natočeným pro televizní cyklus PBC "American Masters". S Formanem spolupracoval i na prvním polistopadovém havlovském projektu – dokumentu *Proč Havel? / Why Havel?* (1991, Kanada-ČSR), v němž představil prezidenta Václava Havla a Československo jako novou demokracii. Poté několik let pracoval na sběrném „spirituálním“ dokumentu o podivuhodném životě stoleté Newyorčanky *Gladys* (1998, Kanada). Zatím posledním projektem je dokument o osudech českých Židů za války *Peklo na zemi / Hell on Earth* (2001, USA), který vznikl jako součást pětidílného projektu Stevena Spielberga o holocaustu *Broken Silence* (2002).

V hrané kinematografické tvorbě přibyla r. 1987 v Kanadě rodinná pohádka *Velká země malých / The Great Land of Small* a r. 1999 v česko-americké koprodukcí autobiograficky laděný *Návrat ztraceného ráje / Return to Paradise Lost*, v němž volně navázal na *Všechny dobré rodáky*.

Vojtěch Jasný obdržel za své dílo řadu festivalových cen a dalších uznání. *Touha* získala Cenu za nejlepší film pro mládež na MFF v Cannes 1959, *Až přijde kocour* Stříbrnou palmu a Grand Prix technique v Cannes 1963 (a další ceny na festivalech v Edinburgu, Neapoli, Acapulcu, Carteně či Barceloně), *Všichni dobří rodáci* Cenu za režii v Cannes 1969,

Ansichten eines Clowns Stříbrnou mušli na MFF v San Sebastianu 1976. Na jubilejním 25. ročníku MFF v Cannes 1971 získal (spolu s dalšími režisérskými osobnostmi) speciální zlatou medaili (jako historicky nejúspěšnější účastníci festivalové soutěže). R. 2007 byl Jasný na Mezinárodním festivalu Arts & Film v Telči vyznamenán ministrem kultury medailí Artis Bohemiae Amicis za „šíření dobrého jména české kultury v tuzemsku i v zahraničí“. R. 2008 získal Českého lva za „dlouholetý umělecký přínos českému filmu“.

Vojtěch Jasný ve svém díle originálně rozvíjí tradici poetického filmu (zvl. Dovženko v Rusku, Clair a Renoir ve Francii) ve spojení s domácí kulturní tradicí (Karel Plicka, Jiří Trnka). To, co pro Dovženka znamenal ukrajinský venkov, pro Claira Paříž a pro Plicku Slovensko, to pro Jasného znamenala moravská vesnice a krajina. Myšlenková i poetická síla jeho díla spočívá v autorském přístupu a vyrůstá z hluboké sociální vazby, z důvěrné znalosti prostředí a lidí, z citové sounáležitosti a živé osobní zkušenosti. Tento potenciál mohl plnohodnotně uplatnit především ve svých autorských projektech, které realizoval ve vlasti, zatímco v zahraničí musel svou subtilní poetiku přizpůsobit odlišným kulturním a produkčním podmínkám. Jasného poetický styl se opírá o koncepci filmu jako metafory a podobenství, jež poskytuje prostor imaginaci a umožňuje svébytné hledání smyslu a řádu, které se zračí v klíčovém motivu návratu jako hledání / nacházení ztracených kořenů a v idealizaci morálních hodnot dětství a domova. Odtud postupně vedla cesta k panteistickým vizím světa a ke zkoumání spirituálních obzorů. Jasného filmový diskurs, jakkoli v čase rozrůzněný a proměnlivý, zůstává povýtce velmi osobní, namnoze souvisí s jeho životními osudy a s jeho světonázorovým vývojem, v němž se snoubí západní sociální ideály s tradičním křesťanstvím a orientálními inspiracemi a jež se jeví blízko alternativní hodnotové orientaci New Age .